مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

عبدالباري جهاني

۲۰۲۰/۰۸/۰۷

شاه شجاع، امیر دوست محمد خان او برتانیه

شپږ ویشتمه برخه

دریم فصل

د غزني محاصره او نیول:

ټول هغه کسان چې د غزني قلا یې په هغه وخت کې لیدلې او یاداشتونه یې لیکلي دي وایي چې دوی فکر نه کاوه په لاره کې به د داسي ټینګي قلا سره مخامخ سي. جنرال سرجان کین ایله پوه سو چې په حساب کې یې غلطي کړې او د قلا د ړنګولو وسایل او درانه توپونه یې په کندهار کې پرې ایښی دي. په هغو سپکوتوپونو چې له دوی سره ورسره وه د دې قلا نیول غیر ممکن کار وو. که دوی دا قلا پرې ایښې او د کابل پر لور یې حرکت کړی وای نو بیا خو به یې قواوي د دوست محمدخان د دوو زامنو غلام حیدر خان او محمدافضل خان او په کابل کې پخپله د دوست محمدخان ترمنځ راغلي وای او سخت تلفات به یې ورکړي وای. له غزني سره نیژدې د محمدافضل خان قواوي پرتې وې چې د سرجان کین په قول یې، د حملې په صورت کې، د انګرېزانو قواوو ته درانه تلفات رسولای سوای. ښایي افضل خان به پر قلا باندي د انګرېزانو حملې ته منتظر وو او بیا به یې غوښتل چې د شا له خوا پر انګرېزانو باندي حمله وکړي. محمد افضل خان له غلام حیدر خان څخه ځو ځله غوښتنه وکړه چې قلا ته د ننوتلو اجازه ورکړي خو غلام حیدر خان اجازه نه وه ورکړې. ویل کیږي چې غلام حیدر خان نه غوښتل د غزني د قلا په جنګ کې، چې ده یقین درلود، فتح به یې په نصیب سي، محمدافضل خان هم په افتخار کې ورسره شریک کړي. په دې باره کې هر ډول خبري او اټکلونه سوي دي خو د یوه نظر د اثباتولو لپاره هم اسناد او شواهد نه دي موجود خو دونه ویلای سو چې د امیر دوست محمد خان په زامنو کې محمد افضل خان د جنګ په میدانونو کې ډېر زیات ازمېیل سوی او تر اکبر خان په هیڅ توګه پاته نه وو. او په دې جنګ کې هم د هغه د بې زړه توب خبره نه سو کولای. محمد افضل خان د غزني په جنګ کې برخه وانه خیستله او کله چې کابل ته ستون سو نوویل کیږي چې امیر له هغه سره ډېر وخت خبري نه کولې.

د غزني د قلا فتح کول د انګرېزانو په موجودو قواوو غیر ممکن کار وو. خو لکه څرنګه چې د دغه راز ټینګو او مستحکمو قلاوو سرنوشت په تاریخ کې، معمولاً د قلاګانو په دننه کې، د خاینانو د خیانت له داستان سره تړلی وي؛ د غزني د قلا څخه هم، د سردارعبدالرشید په نوم، یو خائین په پټه را ووت او د انګرېزانو کمپ ته یې ځان ورساوه. انګرېزانوته یې رپوټ ورکړ چې د غزني دریو دروازو ته پخې خښتي کار سوي او نړول یې ډېر ګران دي او یوازي د کابل دروازې ته چنداني خښتي نه دي وهل سوي او کېدلای سي له هغې لاري د غزني ښار ونیسی. عبدالرشید خان د دوست محمدخان وراره وو او موهن لال څه باندي یوکال مخکې، په کابل کې د خپل تجارتي ماموریت په وخت کې، له هغه سره اشنا سوی وو. د غزني شاوخوا ته له رسېدلو سره سم یې هغه ته لیک ور واستاوه او د ښو امتیازاتو ژمنه یې ورسره وکړه. عبدالرشید خان هم ځان موهن لال ته ورساوه. هغه له مکناټن او مکناټن له جنرال سېل او انجنیر تامسن سره معرفي کړ. له هغه سره په ریښتیا هم داسي معلومات ورسره وه چې د غزني د ټینګي قلا په فتح کولو کې یې تر هر راز وسلې ښه کار وکړ. (کې ص ۴۴۳)

لارډ کین او مېجر تامسن له مکناټن څخه وغوښتل چې عبدالرشید خان ته د ټول ژوند لپاره مستمري تنخوا مقرره کړي. د هغه لپاره په میاشت کې پنځه سوه روپۍ مقرره سوې خو په خواشینی سره باید وویل سي چې دې مستمري تنخوا ډېر دوام ونه کړ. (موهن لال ص ۲۳۲)

د انګرېزي پوځ ځوان صاحب منصب نیویل چمبرلین د غزني د ښار د نیول کېدلو څخه وروسته ورځې په باره کې نسبتاً مفصل یاداشت لیکلی دی او وایي چې د ماپښین پر دریو بجو ډزي بندي سوې او په سبا سهار، زموږ له ټولۍ او له پنځه دېرشمي ټولۍ پرته نور ټول عسکر له ښاره وایستل سول. څرنګه چې د هیڅ شي د اخیستلو اجازه نه وه نو تاسي تصور کولای سی چې په دروازه کې به څه شي هم پراته نه وه. توري، توپکونه، توپنچې، راز راز لباسونه، وریښم، تمباکو، کشمش، هر ډول غلې دانې او چې څه پر خوله درځې هغه پراته وه او لا هغه کسان هم

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنېزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

پراته ول چې د قلا څخه د دفاع کولو په وخت کې وژل سوي ول او خلک پکښې ختل او لوېدل. په دې مابين کې ۱۵۰۰ آسونه د ښار د نيول کېدلو سره خوشي سوي ول او يو عجيب حالت يې جوړ کړی وو. يوې خوا او بلې خواته يې ځغستل او لکه وړې سپي خولې يې سره اچولې. زه يې نه سم تشريح کولای چې په ښار کې به څه حال وو. په لارو کوڅو کې ګرځېدل خطرناک وه او يو څه وخت خو ټول انضباط ختم سو او هر چا هر څه کول. عسکرو د کورونو دروازې ماتولې او د چور لپاره په کورونو ننوتل او په دې ډول ډېر زيات عسکر ځکه ووژل سول چې له خپلو ملګرو څخه ليرې تللي او ويشتل سوي ول. زه به ټول هغه ظالمانه کارونه چې په هغه ورځ وسول نه درته بيانوم ځکه چې ستاسې به له انسانيته نفرت وسي. خو زه دونه خوشاله يم چې ښځې او ماشومان چنداني نه دي وژل سوي او زه ځکه دې ته تعجب کوم چې هر څوک به کومې خونې ته ننووت نو لس دوولس ډزې به واورېدلې سوې او په دې لړ کې ډېر بې ګناه انسانان قتل سول. کله چې په ښار کې امان اعلان سو نو ټول خلک له کورونو څخه را ووتل او خپلې وسلې يې تسليم کړې؛ اکثر خوشي سول مګر مشران يې توقيف سول. د دوست محمد خان زوی غلام حيدر خان، چې د غزني قوماندان وو، کپتان ټېلر، له شپږو نورو کسانو سره، په يوه وړه خونه کې ونيوی. دی کمپ ته بوتلل سو او ويليم مکناټن له هغه سره په ډېر احترام سلوک وکړ. دی اوس توقيف دی او احتمال لري چې بمبيی ته به واستول سي او باقي ژوند به هلته تېر کړي. دی د دوه ويشتو کالو دی. ډېر غټ دی او زما درې چنده وزن لري.

د جولای پر ځلېرويشتمه سهار د مړو د ښخولو کار پيل سو او په دريو لويو ارهډونو کې مو واچول. دې کار پوره دوې ورځې وخت ونيوی. زه بيان نه سم کولای چې ښار څومره له انسانانو خالي وو. يو سا کښ نه ليده کېدی. د کورونو دروازې ماتي سوي وې او کورونه له هر څه خالي وه. موږ تر دوو سوو پورې آسونه ښخ کړل چې ځينو يې تر زرو روپيو پورې ارزښت درلودی. دغه راز مو له هره جنسه حيوانان ښخ کړل. (فاريسټ ص ص ۴۶-۴۷)

په غزني کې د دغه قتل او چورپه جريان کې چې د دغه راز فتوحاتو سره تړلی وي، هيڅ کور او هيڅ دوکان له چور څخه خلاص نه سو. داسې کور نه وو چې په وينو نه وو رنګېدلی. له پنځو څخه تر شپږو سوو تنو پورې وژل سوي وه او ځينو صاحب منصبانو خو ويل چې تر زر تنه کم نه دي وژل سوي. د انګرېزانو تلفات يوازې اووه لس تنه وه. غلام حيدرخان د قلا په يوه برج کې پټ وو او کله چې د سالم پاته کېدلو ژمنه ورسره وسوه نو خپله توره يې تسليم کړه. د هغه د کورنی ټول غړي د انګرېزانو په لاس کښېوتل. (ډال ريمپل ص ص ۱۶۸-۱۶۹) غزنی ونيول سو او ډېر ژر په وينو کې ولمبېدی. کله چې يې غلام حيدرخان ونيوی او جنرال کين ته يې راووست نو جنرال ډېر ښه سلوک ورسره وکړ. خو ده جنرال کين ته وويل چې دی د خپل وطن او خپل امير لپاره جنګيږي. افغانانو برټانويانو ته هيڅ آزار نه دی رسولی نو تاسې څرنګه دې هيواد ته راغلي ياست او غواړی داسې پاچا پر تخت کښېنوی چې خپل خلک يې نفرت ورڅخه لري. که ته غواړې ما سمدستي وژلای سې او که مې پرېږدې نو هم به تر قيامته ستاسې دښمن پاته سم، ستاسې پر ضد به وجنګېږم او تاسې به ټول له خپل وطن څخه وشړم. (سيتارام ص ۹۹)

د امير دوست محمد خان کمپ ته د غزني د سقوط اطلاع په څه باندې ځلېرويشتو ساعتونو کې ورسېده. امير د جنګ شورا راغونډه کړه او هغوی ته يې وويل چې د غزني قلا له خيانته پرته نيول کېدلای نه سوای. ده شاوخوا خپلو ملګرو ته وکتل او ټولو ته يې وويل چې ټول هغه کسان چې نه غواړې زما سره ملګري سي او ما به د بحران په وخت کې يوازې پرېږدي اوس دې له خېمې څخه ووزي. په خېمه کې ناستو کسانو ټولو وويل چې دوی له هغه سره ولاړ دي. امير نواب جبار خان ته وظيفه ورکړه چې د انګرېزانو کمپ ته ولاړ سي او له هغوی سره وروستي مذاکرات وکړي.

نواب جبار خان د انګرېزانو کمپ ته ولاړ. موهن لال يې څه باندې درې ميله مخې ته ور ووت. د اليکزانډر برنس خېمې ته او وروسته يې د شاه خېمې ته بوت. شاه شجاع يې ښه دوستانه او تود هرکلی وکړ. البته د نواب هيڅ پيشنهاد چا ورسره ونه مانه. نواب وويل چې د ده ورور دوست محمد د شاه شجاع پاچهي مني مګر لکه څرنګه چې د دوی مشر ورور فتح خان د وزارت مقام درلود دوست محمدخان ته دې هم د وزارت مقام ورکړه سي. مکناټن ورته وويل چې دوست محمدخان بايد تسليم سي او موږ به يې د يوه سياسي پناه غوښتونکي په توګه هندوستان ته ولېږو. نواب ورته وويل چې په هغه صورت کې نو دی پوهيږي چې ورور به يې د انګرېزانو په برچو پورې وځړيږي مګر د هغوی لمنې ته به لاس وانه چوي. نواب جبارخان د شاه شجاع او انګرېزانو له کمپ څخه روان سو او انګرېزانو ته يې وويل چې دی به هم له خپل ورور سره د هغه په سرنوشت کې ملګری وي. (کې ص ص ۴۵۲-۵۳)

امير، ارغندي د جنګ د ميدان لپاره خوښ کړ. مګر ويې ليدل چې ملګري يې ټول خيانت ورسره کوي او يو ټينګ ملګری نه معلوميږي. ده شاوخوا وکتل له ښي تر کيڼ پورې هرې خواته خاينان ول. يوازې امير وو چې پر خپله مړانه او هوډ باندې ټينګ ولاړ وو نور نو ټولو خيانت ته ملا تړلې وه. دی پر آس باندې سپور سو. قرآن يې واخيست او په ټول لښکر وګرځېدی. پر ټولو يې ږغ وکړ چې مسلمانان ياست؛ خپل وطن څرنګه فرنګيانو ته

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

پرېږدی. دا خو ستاسي مذهب ته سپکاوی کوي. ده خپل ټول وس تمام کړ مګر په ټول پوځ کې یې یو نارینه پیدا نه کړ چې د ده غوښتنو، خواستونو او زاریو ته جواب ورکړي. دوست محمدخان خپلو ملګرو ته وویل چې که تاسي فیصله کړې وي چې له شاه شجاع سره ملګري سی نو د فتح خان له ورور سره دا یوه وروستی ځواني وکړی. زما له څنګه ودرېږی او ماته وګوری چې زه څرنګه د سپیو فرنګیانو پر سپرو عسکرو باندي حمله کوم. پرېږده چې هغوی ما شهید کړي او نور نو تاسي پوه سه او خپل مو شاه شجاع. د امیر دغي وروستی وینا هم پر چا باندي اغېزه ونه کړه. مړانه د خلکو له زړونو څخه وتلې وه او میدان ټول له خاینانو، ډارنو او نامردانو څخه ډک وو. امیر په ډېره نا امیدي د قزلباشو خواته، چې پخوا یې لا له شاه شجاع او انګرېزانو سره د ملګري کېدلو فیصله کړې وه، مخ واړاوه او هغوی ته یې وویل چې ځی له شاه شجاع سره بیعت وکړی او پخپله له ډېرو لږو ملګرو سره پاته سو. توپونه، د جنګ لپاره، لمبر سوي پاته سول او ده د هندوکش خواته مخ ونیوی. (هغه کتاب ص ص ۴۵۴-۴۵۵)

امیردوست محمدخان د خپل دوولس کلن قدرت په وخت کې او د قدرت څخه مخکې، د لومړۍ ځوانی په کلونو کې، ثابته کړې وه چې هم یې پر زړه ورتیا او هوښیاري باندي حساب کېدلای سي او هم یو خطرناک دښمن دی. په دې خبري هر څوک پوهېدی چې امیر به د کابل د تخت د بیرته نیولو او له انګرېزانو او شاه شجاع څخه د کسات اخیستلو لپاره بیرته میدان ته را ګرځي. د مکناټن او شاه شجاع لپاره لومړنۍ وظیفه د امیر دوست محمدخان نیول او له هغه څخه د ځانونو بېغمه کول وه.

د هغه د تعقیبولو وظیفه یې مېجر اوټرام ته وسپارله او له هغه سره یې حاجي خان کاکړ ملګری کړ، ځکه چې په بامیان کې یې حکومت کړی او له اوټرام سره د لېږلو لپاره تر ټولو وړ سړی وو. حاجي خان، چې خپل ټول عمر یې په دسیسو کې تېر کړی وو، سره له هغه چې دوست محمدخان له ده سره هیڅ علاقه نه درلوده او حتی د دښمن په سترګه یې ورته کتل، ده نه غوښتل چې داسي بې حسابه کار وکړي چې سبا ځانته خطر پېښ کړي. حاجي خان په کندهار کې ولیده چې سردارانو لوبه بایللې ده نو له ښار څخه په تېښته ولاړ او له شاه شجاع سره ملګری سو. هغه د انګرېزانو له خوا د غزني په فتح کېدلو مطمین نه وو ځکه له ټول پوځ څخه شاته پاته کېدی؛ او کله چې غزنی فتح سوی حاجي خان د شاه شجاع تر ټولو وفادار خدمتګار سو. حاجي خان ډېر هوښیار سړی وو او دا یې درک کړې وه چې خلک له شاه شجاع او له هغه سره د ملګري انګرېز پوځ څخه نفرت لري او دا نفرت به یوه ورځ په څرګنده دښمني او پاڅون بدلیږي نو یې شاه شجاع او انګرېزانو ته ځان دونه نه نیژدې کاوه چې سبا به د دوست محمدخان، د احتمالي قدرت په وخت کې، له سردارانو سره په مقابله جبهه کې درېدلی وي او هیڅوک به مرسته نه سي ورسره کولای.

حاجي خان کاکړ له خپل پلان سره سم عمل وکړ. که څه هم چې د تعقیبوونکې ډلې لپاره د دوست محمدخان نیول ډېر مشکل ځکه نه وو چې له هغه سره ښځې، ماشومان او تر ټولو مهم ناروغ سردار محمد اکبرخان ورسره وو، چې په کجاوه کې یې ورسره نقلاوه. تر څو چې د هغه لپاره یې پیل پیدا کړ او د دوی سفر یو څه چټک سو. حاجي خان په یوه او بله پلمه د انګرېزانو تعقیبي ډله وځنډوله او په دې توګه یې امیر دوست محمدخان ته د تښتېدلو او د شاه شجاع له قلمرو څخه د وتلو او لیري کېدلو فرصت وکړ. حاجي خان کاکړ، دوست محمدخان ته نجات ورکړ خو دا د ده د ژوند وروستی چال او دسیسه سوه. اوټرام په کابل کې مکناټن او شاه شجاع ته شکایت وکړ او د خپل ماموریت د ناکامی علت یې حاجي خان وباله او ضمنا مکناټن ته څو نور کاغذونه هم په لاس ورغلي وه چې د حاجي خان کاکړ له خوا، د انګرېزانو پر ضد، د افغانانو مشرانو ته لیکل سوي وه. انګرېزانو حاجي خان کاکړ بندي کړ او لږ وخت وروسته یې هندوستان ته واستاوه او بیا یې درک معلوم نه سو.

د هغو افسرانو، چې د امیردوست محمدخان د نیولو لپاره لېږل سوي وه، په یوه رپوټ کې راغلي دي چې په شمالی صفحاتو کې مو د امیر د نیولو لپاره ډېر زیات ډیپلوماټیک کوښښونه وکړل مګر له بده مرغه هیڅ کوښښ مو نتیجه ورنه کړه. رپوټ وایي دا یقیني خبره ده چې د مرکزي اسیا په خلکو کې د عزت او حیثیت خبره ډېره مهمه ده او څوک چنداني تر خپل عزت نه تیریږي. که څه هم چې هزاره، او زبکو او د هر توکم خلکو ته مو د کافي زیاتو پیسو پیشنهادونه وکړل مګر داسي څوک مو پیدا نه کړل چې تر خپلي آبرو تېر سي او امیر دي په لاس راکړي؛ که څه هم چې ده خپل ځان داسي کسانو ته سپارلی وو چې مخکې د ده ښکاره دښمنان ول. (ستوک ویلر ص ۷۱)

نوربیا

شاه شجاع د کابل پر تخت:

عبدالباري جهاني

شاه شجاع، امیر دوست محمد خان او برتانیه, پنځه ویشتمه برخه

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولـئ